

A VILÁG FŐVÁROSAI

(Probáld Ferenc és Szegedi Nándor szerk. Kossuth, Budapest, 1986. 369 p.)

A Kossuth Könyvkiadó szép kiállításban bocsájtotta ki a tekintélyes méretű, több mint 46 ív terjedelmű munkát, amely részletességében is, tudományos színvonalában is felülmúlja a kiadó korábbi, hasonló kiadványát.

Nem könnyű vállalkozás. A független országok s ezzel a fővárosok száma ugyancsak meggyarapodott az elmúlt 10–15 évben; a könyv 169 fővárosról ad frappáns földrajzi jellemzést. A fővárosok betűrendben szerepelnek, hazánkban használatos nevükkel (ha ez eltér az eredetitől, az utóbbit is feltüntetik). Névmutató segíti az országok és fővárosaik azonosítását. E fővárosok némelyikének neve még geográfus-körökben sem forog közszájon; bevallom, magam is a könyvből tudtam meg, hogy például Tuvalu-nak Veiaku a fővárosa. Nehéz lehet ily kevésbé ismert városokról megfelelő forráshoz jutni. Tizenegy szerzőt sem könnyű egységes tematikára rávenni; a szerkesztők úgy egyszerűsítették feladatukat, hogy a címszavak zömét maguk írták.

Nemcsak azért kell új fővárosneveket tanulnunk, mert kisebb országok még a közeli múltban is frissen váltak függetlenné, hanem azért is, mert a fővárosok változnak. A fejlődő országok egy része új fővárost létesített, nemcsak presztízs-okokból, hanem azért is, hogy a fővárost kivonja a törzsi vetélkedésekből. Ez például a helyzet Nigériában, ahol a yoruba-ibo feszültség enyhülését várja a kormányzat az új fővárostól. A várost – a yoruba többségű Lagos-sal szemben – egy kis létszámú, politikai súllyal nem rendelkező törzs területén építik. Versengő nagyvárosokkal szemben építettek új fővárost – már régebben – Ausztráliában és Braziliában. Ezzel egyúttal a nagyvárosok kizárólagos tengerparti települését is meg akarták törni. Ezek a mesterséges fővárosok nem különösen sikerültek, hiszen a szerves városfejlődés mozgató rugói kormányrendeletekkel nem pótolhatók. A kormányhivatalok tisztviselői és a diplomáciai testület kénytele-

nek a mesterséges városokban lakni, de más funkcióra nem tudtak szert tenni.

A kötettel kapcsolatban két kifogást emelek. Az egyik: a fővárosokról szóló, összefoglaló fejezet hiánya. Ezt a színvonalasan megírt, ám rövid előszó nem pótolja. Tulajdonképpen még a „főváros” definícióját sem kapjuk meg. Úgy tűnik, hogy ezt mindenki tudja – a kormány, az államfő székhelye – de ez nem mindenütt van egyetlen városban! Vagy e definíció szerint Hollandiának Hága a fővárosa, nem a bemutatott Amszterdam. Izraelnek Jeruzsálem a tényleges fővárosa, jóllehet Magyarország Jeruzsálem korábbi nemzetközi státuszának megszüntetését nem ismeri el – kérdés, hogy emiatt alapos indokunk van-e egy másik város (Tel Aviv) sorolni a fővárosok közé. Az összefoglalótól elsőnek is a fentiek egyértelmű tisztázását, azután a fővárosok valamilyen tipológiáját vártam volna. (Egy ilyen tipológia lehetséges ismervei: lakosság-szám, az ország városszámában betöltött szerep, a kormányzati és más funkciók aránya, a gazdasági és tercier szerepek jellege, nemzetközi, nagytér-szerző szerepek stb.).

A másik kifogás: a térkép-vázlatok hiánya. Megoldást kellett volna találni erre, s nem elfogadni az „anyagi-műszaki feltételek” kedvezőtlen voltát, amire az előszó hivatkozik. Legálább néhány nagyon jellegzetes város-alaprajzot mutattak volna be. A könyv kiváló papírmínősége a térkép-nyomást nem akadályozta; a költségek túlzott emelkedését talán a fényképek számának csökkentésével lehetett volna elkerülni. Jó a sok színes fénykép, de azért vannak közöttük jellegtelenek, mint az arab fővárosok hasonló küllemű mecsetei.

Szóvá teszem még az előszó egy mondatát: „Miközben a fejlett országok fővárosai olykor-olykor már a hanyatlás jeleit mutatják, az urbanizáció soha nem látott lendülettel tör utat magának a gyarmati-félgymati sorból nemrég szabadult világrészekben.” Azt hiszem, túlzó

leegyszerűsítés és a nagyközönséget félrevezetheti „hanyatlás”-nak nevezni a fejlett nagyvárosok lakói egy részének kertes elővárosokba történő kiköltözését, s „lendületes urbanizáció”-nak a fejlődő országok falusi nyomorultjainak szívszorító bemenekülését a nagyvárosok nyomortelepeire (amiről az előző más részén is szó esik).

A bíráló persze mindig az „ördög ügyvédje”, kifogásait listázza hosszasan. Kifogásai-

mat igen sikeres, hézagpótló munkával kapcsolatban adtam elő. Jó stílusban, a lexikonok száraz nyelvezetét elkerülve, tudományosan megalapozott földrajzi ismereteket kapunk. Különösen PROBALD FERENC címszavait jó olvasni. E munkának könyvespolcunkon a könyven elérhető könyvek között a helye.

Enyedi György

P. J. CLCCKE: AN INTRODUCTION TO RURAL SETTLEMENT PLANNING

(Bevezetés a falusi településtervezésbe. Methuen, London, New York, 1983. 380 p.)

Egy szerencsés véletlen folytán, rövid időn belül már a harmadik CLOKE kötet recenzálására van módom. Így talán nem túlzás, ha azt állítom, hogy lassan személyes ismeretség híján is ismerem a szerzőt, s egy kivételesen gazdag, termékeny életmű bontakozik ki előttem. Imponáló, hogy az egymást követő munkák (Key settlements in rural areas, Rural resource management) gondolatsora egyre bővül, spirálisan teljesedik ki. A lampeteri St. Davis Egyetem alkotó ereje teljében lévő geográfusának könyvei mindig pontosan arról szólnak, amit a szerzőjük ígér, így ez körültekintő alapossággal vezeti be az olvasót az angolszász nyelvterület falusi településtervezésének elvi, módszertani s gyakorlati problémáiba.

A könyv aktualitását az adja, hogy Nagy-Britanniában a falusi térségek népessége 1961–71 között 7,5 %-kal, 1971–81 között 10,2 %-kal emelkedett. A bevezető adatokat és kartogramokat tartalmazó fejezet végén egyéreműen kiemeli a szerző: „A rurális térségek helyzetének megváltozása, újránepesedése rendkívül komplex és sokkomponensű jelenség, ezért mindent meg kell tennünk, hogy megértsük ezeket az új trendeket, a tervezésnek pedig a falusi hagyományok ápolására törekedve kell aktívan beavatkozni a folyamatokba.” A 280 oldalas könyv 12, közel azonos terjedelmű fejezetből áll, amelyek további 4–5 kisebb részre bomlanak, így a mű igen jól tagolt, áttekinthető és követhető.

A város és a falu fogalmának meghatározása után a szerző az angol falusi átalakulás legfon-

tosabb tényezőit elemzi a múltban és a jelenben. A XIX. század kapitalista iparfejlődése révén kialakult városok és urbanizációjuk kiteljesedésének rövid bemutatása után megállapítja, hogy az utóbbi 30 év hozott ismét más irányú változást és újabb konfliktusokat. Ezek szerint: a vidéki (falusi) területek elsődlegesen fontossá váltak a városi népesség rekreációjában, sőt, a falvak a városi polgárok elvándorlásának céltelepülései lettek, ugyanakkor az agrártevékenységnek a nagyfokú modernizációja miatt annak faluval való kapcsolata lazábbá vált, illetve jelentős területi differenciák keletkeztek a falusi térségek között például a népesség előregedését illetően.

Bemutat néhány olyan vizsgálati eredményt is, amelyek e területi egyenlőtlenségeket elemzik (pl. az északi-tengeri olajmezők hatását), majd többféle falutipológiát ismertet, végül MOSS folyamatát írja le. E szerint a faluátalakulás folyamata a következő: ipari forradalom – városi növekedés – városba áramló falusi népesség – csökkenő falusi kapacitások – közlekedés fejlesztés – ingázás – a motorizáció és kommunikáció fejlődése – a turizmus és a rekreáció – az utóbbi szempontjából jól elérhető falvak – második otthonok – az új falusi funkciók térségeinek központi támogatása – folytatódó leépülés az új falusi funkciókkal nem rendelkező rurális térségekben – szelektív falusi expanzió (kulcstelepülések) – a jó termőföldek elvesztése – migráció a falusi kulcstelepülések felé.

A lényegében teljesen faluföldrajzinak minő-